

Irakin kuolleisuustutkija hyllytettiin

■ Seppo Laaksonen

Tämä on lyhyt kuvaus tieteellisestä tutkimuksesta, joka herätti ja herättää yhä voimakkaita intohimoja, jopa enemmän kuin sen aiheesta eli Irakin sota. Tutkimuksen tulokset olivat sensaatiomaisia, ja siksi kukaan niihin ei automaattisesti luotettu vaikka julkaisufoorumi oli arvovaltainen aikakauslehti. Tutkimuksen aihe ”siviilikuolleisuus sotaa käyvässä maassa” on tärkeä ja tutkimuksen toteutus voidaan ymmärtää vaikeaksi. Siksi on helppo ymmärtää, että korkea laatu on vaikea saavuttaa. Maailmanlaajuinen tieteellinen debaatti on nyt johtanut yllättävään johtopäätökseen. Aihe ei silti ole loppuunkäsitelty.

Yhdysvaltalaisen Johns Hopkins -yliopiston tutkimusryhmä toteutti vuonna 2006 professori Gilbert Burnhamin johdolla Irakin kuolleisuustutkimuksen (Burnham ym. 2006). Tulokset julkaistiin arvovaltaisessa brittiläisessä *Lancet*-aikakauskirjassa 12.10.2006. Päätulos sävähdytti. Burnhamin ryhmän mukaan runsas 600 000 siviiliä kuoli väkivaltaisesti sodan kolmena ensimmäisenä vuonna. Määrä ylitti yli kymmenkertaisesti aikaisemmat arviot. Siksi presidentti George W. Bush tyrmäsi tutkimuksen heti alkuunsa.

Tutkimus herätti intohimoisen maailmanlaajuisen verkkokeskustelun. Aiheesta väiteltiin myös konferensseissa ja tiedelehdissä. Itsekin osallistuin siihen, koska aihe on alaani. Tiedotahan kerättiin haastattelemalla 1 849 otoskotitاولتتا. Nämä kertoivat 302 perheenjäsenensä kuolleen väkivaltaisesti, useimmiten pommituksessa tai ammuskelussa. Tämän perusteella arvioitiin tilastotieteellisesti koko maan kuolleen määrä.

Kritiikin takia Burnham suostui kesällä 2007 antamaan aineiston valikoitujen tutkijoiden

käyttöön. Vahvasti tutkimusta kritisoinut brittiläinen konfliktitaloustieteen professori Mike Spagat ei aineistoa saanut, mutta pyysi minua sitä anomaan. Sain aineiston sähköpostilla kahdessa viikossa, ihme kyllä.

Aineiston analyysi osoittautui kiusalliseksi, koska se ei sisältänyt tavanomaisia otosaineiston analyysissä tarvittavia tietoja, enkä saanut niitä pyynnöistä huolimatta. Siksi yhdysvaltalaisen tiedelehden artikkelissani keskeinen sanomani koskee puutteita aineistossa ja sen keruussa (Laaksonen 2008). Tuloksia en kyennyt laskemaan paremmin. Voin vain osoittaa, että Burnhamin tulokset olivat liian isoja.

Otannan ratkaisuja kritisoitiin muidenkin toimesta. Amerikan mielipidetutkijoiden liitto AAPOR halusi selvittää Burnhamin tutkimuksen periaatteita. Se esitti tutkijalle kahdeksan kysymystä. Viisi näistä koski samanlaisia otannan toteutusta koskevia asioita kuin itse olin esittänyt. Muut kysymykset liittyivät tutkimusetiikkaan. Burnham vastasi vain, että tutkimuksessa noudatettiin yleisesti hyväksytyjä menettelytapoja. Samaa hän on toistanut koko ajan menemättä yksityiskohtiin. AAPOR sanoutui helmikuussa 2009 irti Burnhamin tutkimuksesta, koska sen hyväksymiä periaatteita ei noudatettu. Jos Burnham olisi ollut AAPOR:n jäsen, hänet olisi erotettu.

Amerikan tilastotieteilijöiden järjestö ASA tuki AAPOR:n selvitystä ottamatta itse asiaan kantaa. Se lähetti myös kirjeen tutkimuksen tehneelle Bloomberg-instituutille ilmaisten tyytyväisyytensä siitä, että se tutkii Burnhamin toimintatapaa. Pian tämän jälkeen Bloomberg rankaisi Burnhamia hyllyttämällä hänet viideksi vuodeksi (kuulemani mukaan Burnham vaihtoi työpaikkaa). Monet kritisoijat ilahtuivat, mut-

ta kuultuaan syyn heidän tuntemuksensa olivat ristiriitaisia.

Hyllytys johtui nimittäin siitä, että Burnham ei noudattanut tutkimuksen protokollan eettisiä sääntöjä. Protokollassa oli luvattu toimia niin, ettei haastateltavien nimiä kerätä tiedostoon. Tämä on yleinen käytäntö kaikkialla maailmassa. Aineiston tietoja eivät luonnollisesti itse tutkijat keränneet, vaan alihankkijoina toimivat irakilaiset. Burnhamkaan ei käynyt koko tutkimuksen aikana Irakissa, vaan kävi neuvottelut tutkimuksen teosta Jordanian Ammanissa.

Yksi taustatekijä oli arabiankielinen lomake, jota Burnham ei ymmärtänyt. Ehkä syynä olikin inhimillinen erehdys, kun nimet listattiin aineistoon ja tietosuojasäännöt rikkoutuivat. Burnham sai tästä rangaistuksen vaikka arviointisijoiden mukaan kenellekään ei vahinkoa laininlyönnistä koitunut.

Maaliskuun *Science*-lehdessä toimittaja John Bohannon (2009) kysyy hyllytyksestä kommenttia Burnhamilta. Hän ei vastaa mitään, koska sellainen ohje oli annettu instituutin taholta. Lehden haastattelema Harvardin yliopiston tilastotieteilijä Gary King pitää rangaistusta kovana. Sitä se on minustakin, mutta jokin rangaistus on toki oikeutettu, koska tietosuoja on tutkimuksissa elintärkeä.

Science myös toteaa, ettei päätös koske tutkimuksen tieteellisiä menetelmiä. Lehden toimittaja kysyi minunkin mielipidettäni aiheesta. Totean lehden mukaan, että otannan ja muita menetelmällisiä kysymyksiä olisi myös selvitettävä. Samaa mieltä ovat olleet parin vuoden aikaisessa keskustelussa monet muut. Mielenkiintoista on, että toimittaja tiedustelee lausumaani vastakommenttia Burnhamin apulaistutkijalta Les Robertsilta. Tämä heittää takaisin, vapaasti suomentaen, että ”helppo on sieltä norsunluutornista huudella. Toista tutkimus. Näet että ei se niin helppoa ole”. Hyvin ymmärrän Robertsinkin näkemyksen, vaikka hänkin on tehnyt tutkimusta norsunluutornissa, koska ei ole ollut tiedonkeruussa aidosti mukana.

Kyselyjen tekeminen sotaa käyvillä alueilla on vaikeata. Harhaa syntyy varmasti. Silti pitäisi soveltaa päteviä menetelmiä. Nyt näyttää tiedon-

keruun perustietokin olevan kadoksissa tai siitä ei haluta kertoa yksityiskohtia. Jotkut ovat tästä syystä epäilleet suoranaista vilppiä. Yksi näistä on professori Michael Spagat, joka tarjosi juuri laajaa artikkelia yhdysvaltalaiseen tiedelehteen *Defense and Peace Economics* (tein siitä arvion lehden pyynnöstä). Artikkelissa hän osoittaa suuren joukon ristiriitaisia tuloksia Burnhamin tuloksissa. Yksi sellainen on hänen tuloksensa, että Bagdadin kuolleisuus oli maan keskitasoa. Kaikissa muissa arvioissa väkivaltaisuus siellä on ollut keskimääräistä pahempaa.

Irakin kuolleisuustutkimus on vaikuttavimpia haastattelututkimuksia monessa mielessä. Burnham sai aikaan arvokkaan ”kehittämiskeskustelun” kyselyjen toteuttamisesta hankalissa oloissa.

Sotia ja konfliktialueita on maailmassa paljon. Ikäviä asioita tapahtuu. Niistä ei tosietoa saada esimerkiksi rekisteröinnillä. Irakin oma rekisteri aliarvioi kuolleiden ja loukkaantuneiden määriä. Huonosti toteutettu kysely tuotti yliarvioita, mutta totuutta emme tietäne koskaan. Uskottavimmalta tuntuva arvio Burnhamin tutkimuksen ajalta osoittaa 150 000 siviilikuollutta. Sen jälkeen, kesäkuusta 2006, kuolleisuus nousi voimakkaasti mutta on onneksi laantunut viime aikoina. Olisiko maa rauhoittumassa? Tiedemaailma sen sijaan kuohuu vielä pitkään sodan jälkiselvittelyjen kanssa.

Kirjallisuus

- Bohannon, J. (2009). Author of Iraqi Deaths Study Sanctioned. *Science* 6 March: Vol. 323, no. 5919, 1278
- Burnham, G., R. Lafta, S. Doocy and L. Roberts (2006). Mortality after the 2003 invasion of Iraq: a cross-sectional cluster sample survey. *The Lancet* 368, 1421–1428.
- Laaksonen, S. (2008). Retrospective Two-Stage Cluster Sampling for Mortality in Iraq. *International Journal of Market Research* 50, 3, 403–417.

Kirjoittaja on tilastotieteen professori Helsingin yliopistossa. Hän on toiminut pari vuosikymmentä useissa monikansallisisissa kyselytutkimuksissa, esimerkiksi vuodesta 2001 lähtien *European Social Survey*n otantaryhmässä.